

**Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik
Farkındalıklarının ve Uygulamalarının İncelenmesi**

**An Examination of Social Studies Teachers' Awareness and Practices
Regarding Inclusion**

Emine Karasu Avcı *

Zehra Esra Ketenoglu Kayabaşı **

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi:19.03.2025

Kabul Tarihi:09.03.2026

Doi:10.20296/tsadergisi.1661217

Anahtar Sözcükler:

*Sosyal bilgiler
Kaynaştırma
Kaynaştırma eğitimi
Öğretmen*

ÖZET

Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun destekleyici özel eğitim hizmetleri sağlanarak akranlarıyla birlikte genel eğitim sınıflarında öğrenim görmesini amaçlayan bir süreçtir. Özel gereksinimli öğrenciler, diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersine de akranlarıyla birlikte katılmaktadır. Bu dersin, özel gereksinimli öğrenciler için etkili olabilmesi, öğretmenin kaynaştırma eğitimine yönelik bakış açısıyla yakından ilişkilidir. Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik farkındalıkları ve uygulamalarının ele alınması amaçlanmıştır. Olgubilim deseninde yürütülen çalışmaya, kaynaştırma öğrencileriyle çalışmış 8 öğretmen katılmıştır. Veriler yazışma tekniği yoluyla toplanmış, içerik analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, öğretmenlerin kaynaştırmaya dair farkındalıklarının ve uygulamalarının bulunduğu göstermektedir. Öğretmenler kaynaştırmayı, tüm öğrencilerle yürütülen, BEP hazırlanan ve Destek Eğitim Odalarıyla desteklenen bir süreç olarak tanımlamaktadırlar. Ancak, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini genellikle meslek hayatında öğrendikleri, lisans döneminde bu konuda herhangi bir eğitim almadıkları belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenler, kaynaştırma öğrencileri ile bireysel ilginin zor olması, velilerin ilgisizliği ve sınıf düzenlemelerinin yetersizliği gibi sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Article Information

Submission: 19.03.2025

Acceptance: 09.03.2026

Doi:10.20296/tsadergisi.1661217

Key Words:

*Social studies
Inclusive
inclusive education
Teachers*

ABSTRACT

Inclusive education is a process that aims to provide students with special needs the necessary support services so they can learn alongside their peers in general education classrooms. Just like in other subjects, students with special needs also participate in social studies classes with their peers. The effectiveness of this course for these students is closely linked to the teacher's perspective on inclusive education. This study aims to examine the awareness and practices of social studies teachers regarding inclusion. The research was conducted using a phenomenological approach, with eight teachers who have experience working with inclusive students. Data were collected through written communication and analyzed using content analysis. The findings indicate that teachers are aware of and implement inclusive education practices. They perceive inclusion as a process conducted with all students, involving the preparation of Individualized Education Programs (IEPs) and support from Resource Rooms. However, it was found that teachers generally learn about inclusive education only after starting their careers, as they do not receive specific training during their undergraduate studies. Additionally, teachers report several challenges, such as difficulties in providing individual attention to students, a lack of parental involvement, and inadequate classroom arrangements for students with special needs. These factors create obstacles to effective inclusive education practices.

Atf İçin

Karasu Avcı, E. & Ketenoglu Kayabaşı, Z.E. (2026). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik farkındalıklarının ve uygulamalarının incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30(1), 352-372. doi:10.20296/tsadergisi.1661217

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD., Kastamonu, eavci@kastamonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3135-2557>

** Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi ABD., Kastamonu, eketenoglu@kastamonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0921-7658>

GİRİŞ

Her birey biriciktir ve birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu anlamda bireylerin, eğitim-öğretim sistemine kendine özgü bu özelliklerle katıldıkları söylenebilir. Eğitim sistemi, her bireyin bireysel ihtiyaçlarına ve farklılıklarına uygun çözümler sunarak onların toplumsallaşmasını amaçlar. Bireylerin bireysel farklılıklarının yanı sıra bilişsel, fiziksel ve sosyo-duygusal açıdan akranlarından farklı ihtiyaç ve gereksinimlere sahip olmaları durumunda bu bireyler “özel gereksinimli bireyler” olarak tanımlanır. Öğretmenlerin, öğrencilerin bu farklılıklarını ve özelliklerini fark ederek onlara uygun bir eğitim sağlaması, özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata daha etkin bir şekilde katılmalarına katkı sağlar (Ketenoğlu Kayabaşı, 2024, s. 366).

Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli öğrencilerin toplumla bütünleşmesini hedefleyerek, onların normal sınıflarda diğer öğrencilerle birlikte eğitim görmelerini sağlayan etkinlik ve uygulamalar olarak tanımlanabilir. Toplumsal yaşamda her birey toplumun ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmelidir. Toplumda eşitliği sağlamak ancak bireyleri bir bütün olarak kabul etmekle mümkündür (Özokçu, 2013, s. 82). Kaynaştırma uygulamaları, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıflarında diğer öğrencilerle birlikte eğitim almasının yanı sıra ihtiyaç duydukları özel eğitim desteğini de almalarını içerir (Kargın, 2004, s. 1-2). Bu uygulamalarda öğrencilerin bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak zekâ düzeyleri ve öğrenme hızları dikkate alınarak öğrenme-öğretme süreci planlanır. Bu sayede, öğrenme gücünü çeken öğrencilerin bireysel farklılıklarından kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesi amaçlanır (Ayvaz Öztürk, 2020, s. 72). Çocukların akranları ile birlikte eğitim görmesi onların toplumdan ayrıışmamasına ve onların birbirlerini oldukları şekliyle kabul etmelerine imkân sağlamaktadır. Bu çocukların yaşlıları ile paylaşımda bulunabilmeleri onların konuşma ve öğrenme gibi temel becerileri edinmeleri noktasında fırsat eşitliği sağlayacaktır (Gümüş, Ekdi, Acar, Demir, Taruk, Ağaçhanlı ve Demir, 2021, s. 903). Kaynaştırma eğitiminin bu çocuklara sağladığı en önemli fayda belki de akademik davranışların yanı sıra sosyal davranışları da kazandırmada etkili olmasıdır (Tekbaş, 2004, s. 4). Eğitim sürecinin en önemli hedeflerinden biri, bireyleri toplumun bir parçası haline getirerek kendi ayakları üzerinde durabilen ve iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Aynı şekilde, özel gereksinimli bireylerin de topluma kazandırılması eğitimin temel hedeflerinden biridir (Ketenoğlu Kayabaşı, 2024, s. 366). Kaynaştırma eğitimi sayesinde bireylerin farklılıklarına uygun programlar hazırlanarak onların erken yaşlardan itibaren eğitimlerine devam etmeleri sağlanır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2010, s. 18).

Özel eğitim alanına yönelik ilk çalışmaların 16. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde yer alan Enderun Mektebi ile başladığı söylenebilir. Enderun Mektebi, üstün zekâyâ sahip bireylerin eğitim gördükleri kurumdu. Bu kurum, ülkemizdeki ilk özel eğitim kurumu olarak görülebilir. 1889 yılında Grati Efendi’nin çabaları sonucunda görme ve işitme engelli öğrencilere yönelik açılan okul, 1921 yılında İzmir’de kurulan Özel İzmir Sağırılar ve Körler Müessesesi de özel eğitim verilen ilk kurumlar olarak düşünülebilir (Kargın, 2004, s. 2). Cumhuriyet döneminde de özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için belirli yasaların olduğu görülmektedir. 1950’lili yıllardan itibaren özel eğitimin bir sağlık hizmeti olmaktan öte bir eğitim hizmeti olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Böylece özel eğitim hizmetleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’ndan Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. 1955 yılında kurulan Psikolojik Servis Merkezi, özel eğitim alanında görülen önemli bir gelişmedir (Kargın, 2003, s. 1).

Özel eğitim alanının kapsamına giren konulardan birisi olan kaynaştırma uygulamalarının da dünya genelinde 1960’lardan itibaren hayata geçirilmeye başlandığı görülmektedir. 1970’lere gelindiğinde ise Amerika Birleşik Devletleri’nde bu uygulamaların resmîyet kazanmasıyla kaynaştırma eğitimi hızla yaygınlaşmış ve birçok ülkenin eğitim politikalarına dâhil edilmiştir. Türkiye’de ise kaynaştırma uygulamaları ilk kez 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” ile gündeme gelmiştir. Daha sonra, 1997’de yürürlüğe giren 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ve 2000 yılında uygulamaya konulan “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” ile bu uygulamalar daha geniş bir kabul görmüştür (Yazıcıoğlu, 2018, 94-95).

Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerine dâhil edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında en büyük sorumluluk öğretmenlere düşmektedir. Bu öğrencilerin öğrenme süreçlerinden en üst düzeyde fayda sağlayabilmeleri, öğretmenlerin eğitim sürecini doğru ve etkili bir şekilde planlaması, gerekli bilgi ve becerilere sahip olması ve okul, aile ve toplumla iş birliği yapabilmesi ile mümkündür (Yaylacı ve Aksoy, 2016, s. 21). Kaynaştırma eğitimi kapsamında, özel gereksinimli öğrenciler diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersini de akranlarıyla birlikte almaktadırlar. Sosyal bilgiler dersinin bu öğrenciler açısından amacına ulaşabilmesi dersin öğretmenin kaynaştırma uygulamalarına yönelik tutum ve algısı ile doğrudan ilişkilidir (Karasu-Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı, 2023, s. 151). Kaynaştırma eğitiminin temel amacı, özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla sağlıklı iletişim kurmalarını sağlayarak sosyal kabul görmelerine katkıda bulunmaktır. Eğitim programlarının en önemli hedeflerinden biri bireylerin toplumsallaşmasıdır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi, toplumsallaşma vurgusunun en yoğun yapıldığı derslerden biridir. Bu ders sayesinde öğrenciler, çevrelerini ve dünyayı tanıma, hak ve sorumluluklarını fark etme, bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanma, çevreye ve kültürel mirasa duyarlılık kazanma gibi kazanımlar elde ederler. Sosyal bilgiler dersinden edinilen bu kazanımlar, bireylerin bağımsızlıklarını artırarak toplumla bütünleşmelerine önemli katkılar sağlar (İlk ve Açıkalm, 2018, s. 60). Bireylere yurttaş olma yeterliliklerine ilişkin kazanımlar sunan sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumsal çevresine ilişkin bilgi ve beceriler edinmesine katkı sağlamaktadır (Ersoy, 2019). Özel gereksinimli bireyler, bu ders sayesinde dünyayı yakın çevrelerinden başlayarak tanıyacak ve böylece topluma uyumları da sağlanacaktır (Kutluay, 2023, s. 16; Yaylacı Kılıç ve Turhan, 2024, s. 1217).

Sosyal bilgiler dersinin doğuşu ve temel amacının, bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamasına katkıda bulunmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersinin içeriği, özel gereksinimli bireyleri de desteklemektedir. Bu durum doğal olarak kaynaştırma uygulamalarına da olumlu yönde etki edecektir. Aynı zamanda, sosyal bilgiler dersinin bir değerler eğitimi dersi olması, kaynaştırma uygulamaları açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü değerler eğitimi aracılığıyla, öğrencilerin duygusal gelişimi desteklenmekte ve saygı, empati gibi kavramlara ilişkin farkındalık kazanmaları sağlanmaktadır. Dersin bu yönü, özel gereksinimli bireylerin akranlarıyla birlikte eğitim ortamında sosyal kabul görmesini kolaylaştırarak uyum süreçlerini hızlandıracaktır.

Sosyal bilgiler dersi, dünya çapında bilinçli ve iyi vatandaşlar yetiştirmeyi hedefler. Dersin kökenine baktığımızda, iyi insan ve iyi vatandaş olma beklentisinin ön planda olduğunu fark ederiz. Bu önemli amaç doğrultusunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin çeşitli alanlarda belirli yeterliliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu yeterliliklerden biri de “özel gereksinimli öğrenciler” ile çalışmaya yönelik becerilerdir (Akhan ve Sönmez, 2018, s. 843). Özel gereksinimli öğrenciler, diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersini de akranlarıyla birlikte almaktadır. Bu dersin, özel gereksinimli öğrenciler açısından hedefine ulaşabilmesi dersin öğretmenin kaynaştırma eğitimine yönelik bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir (Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı, 2023, s. 153-154).

İlgili literatürde, sosyal bilgiler ve kaynaştırma kavramlarını birlikte ele alan çeşitli çalışmalar mevcuttur (Ateş, 2018; Ayvaz Öztürk, 2020; Büyükalan ve Yaylacı, 2018; Demirezen ve Akhan, 2016; Görmez, 2016; İlk ve Açıkalm, 2018; Kanat, 2015; Kot vd., 2015; Öztürk ve Akdal, 2022; Tekintangaç, 2015; Topçu ve Katılmış, 2013; Yaylacı ve Aksoy, 2016; Yıldırım, 2019). Topçu ve Katılmış (2013) çalışmalarında, yarı zamanlı kaynaştırma eğitimi alan ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik düşüncelerini ele almışlardır. Kanat (2015) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik gerçekleştirdikleri eğitim-öğretim faaliyetleri konusundaki görüş ve önerilerine odaklanmıştır. Kot ve arkadaşları (2015) ise, ilkökul 4. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi kapsamında zihinsel yetersizliği bulunan kaynaştırma öğrencilerine yönelik uygulamalarını incelemiştir. Tekintangaç (2015) araştırmasında, özel eğitim sınıfında görev yapan öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programına dair görüşlerine yer vermiştir. Yaylacı ve Aksoy (2016), sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterliliklerini değerlendirmiştir. Demirezen ve Akhan (2016), sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerini araştırmışlardır. Görmez (2016), kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki performans düzeylerini ele almıştır. Ateş (2018), sosyal

bilgiler öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik öz yeterlik inançlarını incelemiştir. Büyükalın ve Yaylacı (2018), tipik gelişim gösteren öğrenciler ile kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler kavramına ilişkin metafor algılarını karşılaştırmıştır. İlk ve Açıkalin (2018), sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüş ve deneyimlerini araştırmışlardır. Yıldırım (2019) ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterliliklerine odaklanmıştır. Ayvaz-Öztürk (2020) çalışmasında, sosyal bilgiler alanında kaynaştırma eğitimine yönelik yapılan araştırmaları değerlendirmiştir. Son olarak, Öztürk ve Akdal (2022), sınıflarında özel gereksinimli öğrenciler bulunan sosyal bilgiler öğretmenlerinin bütünleştirme ortamlarında sosyal bilgiler öğretimine ilişkin görüşlerini incelemiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde çalışmaların gerçekleştirildiği örneklem grubunun öğretmen adayı, öğrenci ve öğretmenler arasında dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda öğretmenlerin örneklem grubu olarak seçildiği çalışmalarda öğretmenlerin kaynaştırma farkındalıkları ve uygulamalarını bir arada ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma farkındalıkları ve uygulamalarının ele alınması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, olayların veya olguların derinlemesine incelenmesinde gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi temel nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı araştırma türlerindedir. Araştırmanın deseninde, nitel araştırma türlerinden biri olan olgubilim (fenomenoloji) tercih edilmiştir. Olgubilim, günlük yaşamda karşılaşılan olayları, deneyimleri, algıları, kavramları, yönelimleri ve durumları derinlemesine anlamaya yardımcı olan bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 45). Bu desen, bireylerin yaşadıkları deneyimler sonucu oluşan bilinçli algılar, farkındalıklar ve duyularla ilgilenir (Creswell, 2021, s. 307). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik farkındalıklarını ve uygulamalarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada olgubilim deseninin uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 8 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Sencer (1989) amaçlı örnekleme, araştırma amacına en uygun katılımcı grubunu seçmeye yönelik bir yöntem olarak açıklamaktadır. Katılımcıların, araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen ölçütlere uygun olması araştırmacılar tarafından sağlanmıştır. Bu ölçütler arasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin derslerinde kaynaştırma uygulamalarını gerçekleştirmiş olmaları bulunmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen demografik özelliklerine yönelik bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Mesleki Deneyim	Öğrenim Durumu	Hizmet içi Eğitim Alma Durumu	Öğreniminiz Sürecinde Ders Alma Durumu	Etkinlik, proje vb. yer alma durumu
K1	Erkek	15	Lisans	Evet	Hayır	Hayır
K2	Erkek	9	Lisans	Evet	Hayır	Evet
K3	Erkek	3	Lisans	Evet	Hayır	Hayır
K4	Erkek	10	Lisans	Hayır	Hayır	Hayır
K5	Erkek	12	Lisans	Evet	Hayır	Hayır
K6	Erkek	19	Yüksek Lisans	Evet	Hayır	Hayır
K7	Kadın	9	Lisans	Evet	Evet	Hayır
K8	Kadın	1	Lisans	Hayır	Hayır	Evet

Tablo 1 incelendiğinde 8 sosyal bilgiler öğretmenin araştırma katılım sağladığı görülmektedir. Katılım sağlayan öğretmenlerin 6'sı erkek, 2'si kadındır. Öğretmenlerin mesleki deneyimlerinin 1-15 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Sadece 1 öğretmen yüksek lisans mezunu, diğerleri ise lisans mezunudur. Öğretmenlerden 6'sı kaynaştırma eğitimine ilişkin hizmet içi eğitim alırken 2'si almamıştır. 1 öğretmen dışında diğerleri lisans eğitimlerinde kaynaştırmaya yönelik bir ders almamışlardır. 2 öğretmen dışındaki diğer öğretmenler de kaynaştırma eğitimine ilişkin herhangi bir etkinlik, proje vb. yer almamışlardır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan yazışma tekniği kullanılarak toplanmıştır. Yazışma tekniği, anket, mektup ve yazılı testler gibi farklı veri toplama araçlarının kullanıldığı, geniş veri setlerinin kısa sürede, pratik ve ekonomik yollarla elde edilmesine olanak tanıyan bir tekniktir (Karasar, 2011, s. 55). Araştırmacılar, veri toplamak için açık uçlu ve kapalı uçlu sorular içeren iki aşamalı bir yazışma formu hazırlamışlardır. Formun ilk bölümünde kapalı uçlu 6 kişisel bilgi sorusu, ikinci bölümünde ise açık uçlu 11 soru yer almaktadır.

Araştırma soruları, kapsamlı bir literatür taraması yapılarak ve iki uzman görüşü doğrultusunda hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular, pilot çalışma kapsamında 2 öğretmene uygulanmış ve soruların anlaşılabilirliği değerlendirilmiştir. Pilot çalışmada yer alan öğretmenler ana araştırmaya dâhil edilmemiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine yöneltilen sorular aşağıda listelenmiştir:

1. Kaynaştırma eğitimi hakkındaki görüşlerinizden bahsedebilir misiniz?"
2. Kaynaştırma eğitimi ile nasıl tanıştınız? Açıklayınız.
3. Sosyal bilgiler derslerinizde kaynaştırma eğitimine yönelik ne gibi uygulamalar/etkinlikler yapmaktasınız?
4. Size göre kaynaştırma eğitiminin başarılı yönleri var mı? Varsa bu başarıda en önemli faktör veya faktörler size göre nelerdir?
5. Özel gereksinimli öğrencilerinize yaptığınız uygulamalar öncesi herhangi bir eğitim aldınız mı?
6. Sizce sosyal bilgiler öğretmenliği programı diğer öğretmenlik programları ile karşılaştırıldığında kaynaştırmayı kapsayan bir şekilde mi öğretmen yetiştirmektedir? Açıklayınız.
7. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında hangi sorunlarla karşılaşmaktasınız? Sizce bu sorunların en önemli nedenleri nelerdir?
8. Yaşanılan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir? Açıklayınız.
9. Daha önce bireyselleştirilmiş eğitim planı(BEP) hazırladınız ve uyguladınız mı?
10. Özel gereksinimli öğrenciler sınıf içinde olumlu ve olumsuz davranışlar sergileyebilmektedir. Bu duruma ilişkin olarak olumlu davranışları arttırmak olumsuz davranışları azaltmak için herhangi bir uygulama yapıyor musunuz? Neler yapmaktasınız?
11. Özel gereksinimli öğrencileriniz için sosyal kabul bağlamında ne gibi uygulamalar yapmaktasınız?

Uygulama

Araştırmada uygulama süreci, daha önceden kaynaştırma öğrencileriyle çalışarak tecrübe edinmiş 8 sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle uygulama öncesinde görüşülerek araştırma kriterlerine uygun olup olmadığı belirlenmiştir. Araştırma kriterlerini taşıyan öğretmenlerin araştırmaya katılım sağlamak istetip istemedikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlamak isteyen 8 öğretmen tespit edilmiştir. Öğretmenlerle yazışma yoluyla (e-posta ve Whatsup) iletişim kurularak yazışma formunu doldurmaları istenmiştir. Katılımcılara yazışma formunu doldurmaları için gerekli süre tanınmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizi, belgeler, görüşme transkriptleri, medya ürünleri ve kişisel röportajlar gibi geniş bir yelpazede yazılı materyallerin analizinde kullanılır ve özellikle büyük veri setlerinin değerlendirilmesinde avantaj sağlar. Yöntemin sistematik ve kurallara dayalı yapısı, bilgisayar destekli analizlerin gerçekleştirilmesine de imkân tanımaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2002, s. 588). Araştırmada, katılımcıların doldurduğu anketler öncelikle okunarak “EÖ-1, EÖ-2 ... KÖ-7, KÖ-8” şeklinde kodlanmıştır. Ardından her bir soruya ilişkin veriler kavramsallaştırılarak mantıklı bir düzen içinde kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen kategoriler tablolara aktarılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcı görüşlerine doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmiştir.

Bu araştırmada güvenilirlik, verilerin iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak analiz edilmesi ve sonuçların karşılaştırılmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Güvenirlik, araştırma verilerinin bir veya birden fazla araştırmacı tarafından analiz edilmesi ve sonuçların karşılaştırılması durumunu ifade eder (Coolican, 2009, s. 81). Araştırmacılar, farklı düşündükleri noktalarda bir araya gelerek ortak bir karara ulaşmak amacıyla görüş alışverişinde bulunmuş ve sonunda ortak bir sonuca varmışlardır. Bu süreç, literatürde “analizci üçgenlemesi” olarak adlandırılmaktadır. Analizci üçgenlemesi, aynı verilerin en az iki kişi tarafından bağımsız olarak analiz edilmesi ve bu analizlerin birbirleriyle karşılaştırılması olarak tanımlanmaktadır (Patton, 2014, s. 555). Araştırmanın geçerliği ise, elde edilen verilerden benzer çıkarımlar yapılması durumu olarak kabul edilmektedir (Coolican, 2009, s. 81). Bu çalışmada, araştırmacıların veri analizinden benzer sonuçlara ulaştığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, araştırma bulgularının geçerliğini desteklemek amacıyla, katılımcıların görüşlerine doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma soruları doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Araştırmanın ilk sorusu “Kaynaştırma eğitimi hakkındaki görüşlerinizden bahsedermisiniz?” sorusuna ilişkin elde edilen bulgular Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Öğrencilerin özgüven ve sorumluluk alma duygusunu geliştirmesi	-	2	2
Öğrencilerin sosyal hayatlarında daha başarılı olmalarını sağlaması	-	2	2
Öğrencileri sınıf ikliminden koparmaması	-	1	1
Öğrencileri sınıftaki diğer öğrencilerin düzeyine çıkarmayı hedeflemesi	-	2	2
Öğrencilerin RAM’a gönderilerek tanılarının konulması ile başlayan bir süreç olması	-	1	1
Destek Eğitim Odaları ile öğrencilerin desteklenmesi	-	3	3
Öğrencilerin Bireysel Eğitim Planı ile diğer öğrencilerle birlikte eğitim alması	-	1	1
Ders sürecinde diğer öğrencilerle birlikte yürütülen bir süreç olması	-	5	5
Bireysel Eğitim Planı (BEP) doğrultusunda uygulamalar yapılması	1	2	3
Sürecin öğrenciler için olumlu sonuçlar içermesi	-	1	1
Rehberlik servisi ve diğer branş öğretmenleri ile işbirliği içinde yürütülmesi	1	-	1
Toplam	2	20	22

Tablo 2’ye göre sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik çeşitli görüşler belirttikleri görülmektedir. Kategoriler incelendiğinde öğretmenler kaynaştırma eğitimine yönelik en fazla “Ders sürecinde diğer öğrencilerle birlikte yürütülen bir süreç olması” (f=5), “Destek

Eğitim Odaları ile öğrencilerin desteklenmesi” (f=3) ve “Bireysel Eğitim Planı (BEP) doğrultusunda uygulamalar yapılması” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Buna göre öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi tüm öğrencilerle yürütülen, özel gereksinimli öğrencilere yönelik BEP’nin hazırlandığı ve bu öğrencilerin Destek Eğitim Odaları ile desteklediği eğitim olarak algıladıkları söylenebilir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “Sınıfımızda özel gereksinim kaynaştırma öğrencisi bulunmuştur. Kaynaştırma-bütünleştirme eğitimi olumlu sonuçlar içermektedir. Kaynaştırma öğrencilerin sosyal hayatlarında, başarılarında, özgüven ve sorumluluk alma konusunda eğitim son derece etkili olmaktadır.”

EÖ-6 “Kaynaştırma uygulaması şüphesiz öğrenci yararı gözetilerek uygulamaya konulmuştur. Ancak sınıfıyla kaynaşması, sosyalleşmesi ve öz bakım becerileri kazanması gereken öğrenci çoğu zaman bunu başaramamış, aksine sınıfta yer alan diğer öğrenciler kaynaştırma uygulamasına tabi olan öğrenciye benzemeye çalışarak onu taklit etme eylemine girdikleri tarafımda gözlemlenmiştir. Bu duruma müdahale eden bakanlığımız kaynaştırmaya tabi her öğrencileri için “Destek Eğitim Odası” açılmasını zorunlu hale getirmiştir.”

KÖ-8 “Rehberlik Servisi ve diğer branş öğretmenleri ile iş birliği halinde olup karşılıklı bilgi ve deneyimlerden faydalanıldığında kaynaştırma öğrencilerinin eğitiminde daha verimli sonuçlar elde edileceğini düşünüyorum.”

Araştırmanın ikinci sorusu “Kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi ile nasıl tanıştınız? Açıklayınız.” sorusuna yönelik elde edilen veriler Tablo 3’te yer almaktadır:

Tablo 3. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile nasıl tanıştıklarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Mesleğe başladığımda rehberlik servisi tarafından tarafıma tanıli öğrencilerin isimlerinin verilmesi	2	3	5
Lisans eğitimi sırasında alınan dersler yoluyla tanışılması	-	1	1
Sınıfımda kaynaştırma öğrencisinin yer almasıyla tanışılması	-	1	1
Bazı öğrencilerin RAM’a gönderilmesi	-	1	1
Toplam	2	6	8

Tablo 3’te öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile nasıl tanıştıklarına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Buna göre öğretmenler en fazla “Mesleğe başladığımda rehberlik servisi tarafından tarafıma tanıli öğrencilerin isimlerinin verilmesi” (f=5) yoluyla kaynaştırma eğitimi ile tanıştıklarını belirtmektedirler. Bu kategori dışında bazı öğretmenler de lisans eğitimleri sürecinde (f=1), sınıflarında kaynaştırma öğrencinin yer almasıyla (f=1) ve bazı öğrencilerin RAM’a gönderilmesiyle (f=1) açıklamaktadırlar. Bu doğrultuda öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile genellikle mesleğe başladıklarında tanıştıkları söylenebilir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “Öğretmenliğe başladığım yıl rehberlik servisi tarafından kaynaştırma öğrencilerinin isimlerinin verilmesiyle.”

EÖ-4 “Okulumuza yeni başlayan öğrencilerin en az bir dönem ya da bir eğitim-öğretim yılı sonunda akademik olarak geri kalmaları sonucu RAM’a göndermemiz neticesinde RAM’ın kaynaştırma kararı vermesiyle tanışıyoruz. Ancak öğrenci okula geldiğinde konuşması, algılaması, sorulan sorulara verdiği cevaplar o öğrencinin kaynaştırma olabileceği hakkında ipuçları vermektedir.”

KÖ-8 “Öğretmenliğimin ilk yılında okuma yazma bilmeyen ve davranış bozukluğu problemi olan öğrencilerle tanıştım.”

Tablo 4'te “Sosyal bilgiler derslerinizde kaynaştırma eğitime yönelik ne gibi uygulamalar/etkinlikler yapmaktasınız?” sorusuna ilişkin elde edilen öğretmen görüşlerine yer verilmektedir:

Tablo 4. Öğretmenlerin derslerinde kaynaştırma eğitime ilişkin uygulamalarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Konuların basitleştirilerek anlatılması	-	3	3
Konuların gerçek hayatla ilişkilendirilerek anlatılması	-	1	1
Öğrencinin düzeyine uygun etkinliklerin gerçekleştirilmesi	2	7	9
Öğrenciye uygun sınavların gerçekleştirilmesi	-	2	2
Görsel ve işitsel ağırlıklı etkinlikler planlanması	-	1	1
Öğrenci bir kazanımı kavramadan diğerine geçilmemesi	-	1	1
Öğrencilere mümkün olduğunca çok dönütler verilmesi	1	1	2
Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlanması	2	1	3
Toplam	5	17	22

Öğretmenlerin derslerinde kaynaştırma eğitime ilişkin uygulamalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde farklı görüşler ileri sürdükleri görülmektedir. Tablo 4'e göre öğretmenlerin kaynaştırma eğitime ilişkin uygulamalarının en fazla “Öğrencilerin düzeyine uygun etkinliklerin gerçekleştirilmesi” (f=9) kategorisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kategoriyi “Konuların basitleştirilerek anlatılması” (f=3) ve “Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlanması” (f=3) kategorileri izlemektedir. Buna göre öğretmenlerin kaynaştırma eğitimlerinde öğrencinin düzeyine inilmesini, konuların basitleştirilerek anlatılmasını ve BEP'yi önemsedikleri söylenebilir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “Derslerimde konunun önemli noktalarını basite indirgeyerek, en alt seviyede anlatarak, basitçe örneklerle, somut ve hayattan örnekler vererek kaynaştırma öğrencilerinin de anlamasını sağladım.”

EÖ-4 “Öğrencinin seviyesine uygun etkinlikler vererek kazanımı kazandırılmaya çalışıyoruz. Bir kazanımı tam kavramadan diğer kazanıma geçmemeye özen gösteriyoruz. Mümkün olduğunca çok dönüt almaya gayret ediyoruz.”

EÖ-5 “Derslerimde BEP planı yapıyoruz. Bu plana göre öğrencilerimize ayrı BEP sınavları uyguluyorum. Çocuğun durumuna göre yazılıları kendim hazırlıyorum. Okuyamıyor ise görsel yoğunluklu okuyor ise daha basit anlaşılacak düzeyde, görme sıkıntısı varsa büyük puntolarla yazılılar hazırlıyorum. Elimden geldiğince kaynaştırma öğrencimizle de ders esnasında destekler vermeye çalışıyorum.”

Tablo 5 ve Tablo 6'da “Size göre kaynaştırma eğitiminin başarılı yönleri var mı? Varsa bu başarıda en önemli faktör veya faktörler size göre nelerdir?” sorusuna ilişkin öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmektedir:

Tablo 5. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin başarılı yanlarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Öğrencinin akranlarıyla birlikte etkinliklere dâhil edilmesi	-	1	1
Öğretmenin öğrenciye uygun plan yapması (BEP)	1	1	2
Öğrenciye derste yeterli zaman ayrılması	-	1	1
Öğrenci için uygun sınıf ikliminin oluşturulması	2	-	2
Akran öğrenmelerine imkân tanınması	-	1	1
Destek Eğitim Odalarının açılması	-	1	1
Öğrencilerin sosyalleşmesinin sağlanması	-	1	1

Öğrencilerin özgüven ve akademik motivasyonunu güçlendirmesi	-	1	1
Öğrencinin kendisini değerli hissetmesi	1	1	2
Öğrencinin ihtiyacına uygun eğitim alması	1	-	1
Öğrencinin akranlarıyla iletişimini güçlendirmesi	2	-	2
Öğrencinin bulunduğu ortama ait hissetmesini sağlaması	1	-	1
Öğrencinin sosyal değerlerinin gelişmesi	1	-	1
Toplam	9	8	17

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenler kaynaştırma eğitiminin başarılı yanlarını en fazla sırasıyla “Öğretmenin öğrenciye uygun plan yapması (BEP)” (f=2), “Öğrenci için uygun sınıf ikliminin oluşturulması” (f=2), “Öğrencinin kendisini değerli hissetmesi” (f=2) ve “Öğrencinin akranlarıyla iletişimini güçlendirmesi (f=2) şeklinde kategorilenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin başarılı yanlarına ilişkin öğrencinin akranlarıyla etkinliklere katılması, Destek Eğitim Odalarının açılması, öğrencinin ihtiyacına cevap vermesi gibi farklı görüşlerde belirttikleri görülmektedir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “*Kaynaştırma eğitiminin başarılı yanları vardır. Bu başarının en önemli etkeni okul yönetiminin öğretmenlerin ve velilerin durumuna verdiği önem ve işbirliğine dayandırmaktır.*”

EÖ-5 “*Diğer öğrencilere verdiğim etkinlik ve ödevleri onlara daha düzeylerine göre vermeye çalışıyorum.*”

KÖ-8 “*Sosyal bilgiler dersi konularını içeren öğrencinin seviyesine uygun olan oyunlardan faydalaniyorum. (Bilgin Türkiye vb.)*”

Tablo 6. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin başarısını etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Okul yönetimi, öğretmenler ve veliler ile işbirliği yapılması	1	1	2
Öğretmenin Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlaması	1	1	2
Öğretmenin öğrenciye zaman ayırması	1	2	3
Öğrencinin ailesinin öğrenciyi destekleyici çalışmalar yapması	1	-	1
Toplam	4	4	8

Öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin başarısını etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri incelendiğinde sırasıyla “Öğretmenin öğrenciye zaman ayırması” (f=3), “Okul yönetimi, öğretmenler ve veliler ile işbirliği yapılması” (f=2), “Öğretmenin Bireysel Eğitim Planı (BEP) hazırlaması” (f=2) ve “Öğrencinin ailesinin öğrenciyi destekleyici çalışmalar yapması” (f=1) şeklinde kategorilendirildiği görülmektedir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “*Lisans dersleri haricinde herhangi bir eğitim almadım.*”

EÖ-3 “*İki defa hizmet içi eğitim aldım. Ancak bunlarda derslerde kullanacağımız materyallerin nasıl hazırlanacağı anlatılmadı.*”

EÖ-5 “*Kaynaştırma eğitiminde sınıf iklimi çok önemli bence. Eğer sınıf iklimi öğrenciye uygunsa eğitim başarılı oluyor. Öğrenci diğer akranlarını örnek alarak ilerleme kaydedebiliyor. Bence en önemli faktör öğrencinin ailesi. Ailesi tarafından desteklenen öğrenciler çabuk ilerleme kaydediyor.*”

Araştırmada öğretmenlere “Özel gereksinimli öğrencilerinize yaptığınız uygulamalar öncesi herhangi bir eğitim aldınız mı?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin bu soruya ilişkin görüşlerinden elde edilen bulgular Tablo 7’de yer almaktadır:

Tablo 7. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik eğitim alıp almadıklarına yönelik görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Hizmet içi eğitimde BEP hazırlamayı öğrendim	1	1	2
Lisans eğitimim sürecinde ders olarak aldım	-	1	1
Meslek hayatımda deneyim kazandım	2	1	3
Konu ile ilgili seminere gönüllü olarak katılım sağladım	-	1	1
Eğitim almadım	-	3	3
Toplam	3	7	10

Tablo 7’de öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik eğitim alıp almadıklarına yönelik görüşleri ne ilişkin bulgulara yer verilmektedir. Öğretmenler kaynaştırma eğitimine yönelik eğitim alıp almadıkları en fazla “Meslek hayatımda deneyim kazandım” (f=3) ve “Eğitim almadım” (f=3) şeklinde şekillendiği görülmektedir. Buna göre öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik ilk tecrübelerini meslek hayatında kazandıkları söylenebilir. Ayrıca öğretmenler hizmet içi eğitimler, lisans eğitimleri, seminerlere katılma gibi farklı yollar ile de kaynaştırma eğitimi aldıklarını belirtmektedirler. Bazı öğretmenlerin ise hiç eğitim almadıklarını belirttikleri görülmektedir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-1 “Özel öğrenme güçlüğü çeken öğrencilere yönelik hazırlanan bireysel eğitim planı doğrultusunda kaynaştırma uygulamaları yapılır. Planlar güzel hazırlanır ancak sınıf içi uygulamak zordur. Bireysel etkinlik sınıf içinde yaptırması zordur.”

EÖ-4 “Bu konuda yazılmış kaynak kitaplar, videolar ve özel eğitim kurumlarından yararlandım.”

EÖ-5 “Bu uyarlamalar bana göre zaman içerisinde gelişiyor. Öğrenciyi tanımak gerekiyor. Öğrenciyi tanıdıkça neye ihtiyacı olduğunu anlıyorsunuz.”

Öğretmenlere “Sizce sosyal bilgiler öğretmenliği programı diğer öğretmenlik programları ile karşılaştırıldığında kaynaştırmayı kapsayan bir şekilde mi öğretmen yetiştirmektedir? Açıklayınız.” sorusu sorulmuştur. Bu soruya ilişkin elde edilen veriler Tablo 8’de yer almaktadır:

Tablo 8. Öğretmenlerin okudukları lisans programlarındaki kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Programda kaynaştırma eğitimi ile ilgili dersler bulunmamaktadır	1	4	5
Program kaynaştırma eğitimine yönelik tasarlanmamıştır	1	3	4
Branş öğretmenleri lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili derslere yer verilmemektedir	1	1	2
Toplam	3	8	11

Öğretmenlerin okudukları lisans programlarındaki kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri Tablo 8’de yer almaktadır. Öğretmenler okudukları lisans programlarına yönelik “Programda kaynaştırma eğitimi ile ilgili dersler bulunmamaktadır” (f=5), “Program kaynaştırma eğitimine yönelik tasarlanmamıştır” (f=4) ve “Branş öğretmenleri lisans programında kaynaştırma eğitimi ile ilgili derslere yer verilmemektedir” (f=2) şeklinde görüşlerini belirtmektedirler. Buna göre öğretmenlerin okudukları lisans programlarında ilgili dersin bulunmadığı ve programın bu derse yönelik tasarlanmadığını düşündükleri söylenebilir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-3 “Süre darlığı, materyal azlığı, bu alanda yeterli eğitimlerin verilmemesi, sınıf ortamlarının buna uygun düzenlenmemesi.”

EÖ-5 “Şu an ki uygulamalar nasıl bilmiyorum ama ben üniversitede böyle bir eğitim almadım.”

EÖ-6 “Sosyal Bilgiler öğretmenliği programında diğer öğretmenlik programlarında kaynaştırmayı kapsayan bir şekilde öğretmen yetiştirememektedir.”

Tablo 9’da öğretmenlerin “Kaynaştırma uygulamalarında hangi sorunlarla karşılaşmaktasınız? Sizce bu sorunların en önemli nedenleri nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşlerinden elde edilen verilere yer verilmektedir:

Tablo 9. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında hangi sorunlarla karşılaştıklarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Ders saatinin kısıtlı olması	2	2	4
Öğrencilerle bireysel ilgilenmenin zorluğu	2	3	5
Okul yönetiminin olumsuz tutumu	-	1	1
Velilerin duyarsız davranışları	1	2	3
Materyal azlığı/eksikliği	2	1	3
Konu ile ilgili yeterli eğitime sahip olmamaları	-	2	2
Sınıf ortamlarının bu öğrencilere yönelik uygun düzenlenmemesi	1	1	2
Öğrencinin sınıfa uyum sağlayamaması	1	1	2
Öğrencinin kendisini yetersiz hissetmesi	-	1	1
Akran zorbalığı	-	1	1
Öğrenciyi akranlarına kabul ettirmenin zor olması	-	1	1
BEP’nin kâğıt üzerinde kalması	-	1	1
Toplam	9	17	26

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında hangi sorunlarla karşılaştıklarına ilişkin çeşitli görüşler belirttikleri görülmektedir. Buna göre öğretmenler en fazla sırasıyla “Öğrencilerle bireysel ilgilenmenin zorluğu” (f=5), “Ders saatinin kısıtlı olması” (f=4), “Velilerin duyarsız davranışları” (f=3) ve “Materyal azlığı/eksikliği” (f=3) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerden bazıları da konu ile ilgili yeterli eğitime sahip olmadıklarını, sınıf ortamlarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik düzenlenmediğini ve bu öğrencilerin sınıfa uyum sağlamada zorlandığını ifade etmektedirler. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-3 “Ders saatlerinde uzama, okullara materyal desteği, öğretmenlere eğitim.”

EÖ-5 “Bazı öğrencilerle hiç sorun yaşamıyoruz. Hatta kaynaştırma raporu olmayan bazı öğrencilerimin onlardan daha sıkıntılı olduğunu düşündüğüm zamanlar oluyor. Bazı öğrenciler sınıfta sıkıntı çıkarabiliyor. Örneğin bir tane öğrencinin ciddi bir şekilde ağlama problemi vardı. Arkadaşı ona doğru yöneldiğinde bile ortalığı yıkarak ağlıyordu. Bu tarz durumlar sıkıntı oluyor. Bunların en önemli etkenleri kaynaştırmaya giden öğrencilerin çok detaylı araştırılmaması tam teşhislerinin yapılamaması.”

KÖ-8 “Benim çalışmış olduğum öğrencilerdeki en önemli sorun yaşadığı kültürel ortam ve aile yapısından öğrenmiş olduğu kalıplaşmış olumsuz davranışları sınıf ortamına yansımaları. Diğer sorunda öğrencinin okuma yazma bilmemesi bu konuda daha fazla görsel materyale ihtiyaç duymam ve bu materyallerin hazırlanmasının zaman alıcı olması.”

Tablo 10. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunların nedenlerine ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Sınıflardaki diğer öğrencilerle de ilgilenmenin gerekliliği	1	2	3
Velinin öğrenciden umudunu kesmesi	1	1	2

Öğrencilere RAM tarafından tam bir teşhisin konulamaması	-	1	1
Öğrenciye yönelik materyal hazırlamanın zor ve zaman alıcı olması	1	1	2
Toplam	3	5	8

Tablo 10'a göre öğretmenler kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunların nedenlerini "Sınıflardaki diğer öğrencilerle de ilgilenmenin gerekliliği" (f=3), "Velinin öğrenciden umudunu kesmesi" (f=2), "Öğrenciye yönelik materyal hazırlamanın zor ve zaman alıcı olması" (f=2) ve "Öğrencilere RAM tarafından tam bir teşhisin konulamaması" (f=1) şeklinde sıralamışlardır. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-4 "Öğrencinin sınıfa tam adapte olamaması, dikkat dağınıklığı, çok çabuk sıkılma vb. Etken ise öğrencinin kendini yetersiz hissetmesi, başaramayacağı duygusu, ailesinin kendisinden ümidi kesmesi, öğretmenin yeterince ilgilenememesi, arkadaşlarının alay etmesi."

EÖ-5 "Bazen sorunlar küçük ise görmezden gelme yöntemi başarılı olabiliyor. Çocuk üzerine yoğun bir tepkiyle gidildiğinde daha da problemini artırabiliyor. Yukardaki örnekte verdiğim öğrenciyi diğer öğretmen arkadaşlarla görmezden gelerek ağlama davranışını söndürmüştük. Zaman içerisinde okuyup yazmaya başlamıştır."

KÖ-7 "Sınıf içerisinde özellikle kalabalık sınıflarda kaynaştırma öğrencilerine yeterince zaman ayrılmadığından öğrencilerin eğitim ihtiyaçları yeterince karşılanamamaktadır. Ayrıca öğrenciye göre eğitim materyalleri eksikliği de başarıyı düşürmektedir."

Tablo 11'de öğretmenlerin "Yaşanılan sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir? Açıklayınız." sorusuna ilişkin görüşlerine ait veriler yer almaktadır:

Tablo 11. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili çözüm önerilerine yönelik görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Öğrencilerin Destek Eğitim Odalarına gönderilmesi	-	2	2
Veli, okul yönetimi ve öğretmen işbirliğinin güçlendirilmesi	1	1	2
Destek Eğitim Odalarında verilen eğitim saatlerinin düzenlenmesi	-	1	1
Öğrencilere evde kullanabilecekleri kaynaklar hazırlanması	-	1	1
Ders saatlerinin artırılması	-	1	1
Okullara materyal desteğinin sağlanması	1	1	2
Öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik eğitilmesi	-	2	2
Destek Eğitim Odalarının açılması	-	1	1
Bireyselleştirilmiş eğitimin uygulanması	-	1	1
Akran eğitimine ağırlık verilmesi	-	1	1
Kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıflara özel eğitim öğretmenlerinin görevlendirilmesi	-	1	1
Sınıflardaki öğrenci sayılarının azaltılması	1	-	1
Aileye gerekli eğitimlerin verilmesi	1	-	1
Toplam	4	13	17

Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili çözüm önerileri Tablo 11'de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde öğretmenler kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri en fazla sırasıyla "Öğrencilerin Destek Eğitim Odalarına gönderilmesi" (f=2), "Veli, okul yönetimi ve öğretmen işbirliğinin güçlendirilmesi" (f=2), "Okullara materyal desteğinin sağlanması" (f=2) ve "Öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik eğitilmesi" (f=2) şeklindedir. Ayrıca bazı öğretmenler de öğrencilere evde kullanabilecekleri kaynaklar hazırlanması, bireyselleştirilmiş eğitimin uygulanması, akran eğitimine ağırlık verilmesi, aileye eğitim verilmesi gibi çözüm önerileri de sunmuşlardır. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-6 “Kaynaştırma uygulamasında en önemli sorun öğrenciyi akranlarına kabul ettirmektir. Öğrencinin akranları tarafından dışlanmaması için yoğun çaba gösterilmesi gerekmektedir. Yine hazırlanan BEP planlarının kâğıt üzerinde kalması ve pek uygulanmaması diğer bir sorun olarak gösterilebilir. Diğer bir sorun ise kaynaştırma uygulamasına tabi öğrencisi olan öğretmenlerin bu konudaki eğitimlerinin yetersizliği dolayısıyla öğrenciye faydalı olamayışlarıdır.”

KÖ-7 “Sınıflarda öğrenci sayıları azaltılıp kaynaştırma öğrencileri için eğitim materyalleri ihtiyacının giderilmesi çözüm olabilir.”

KÖ-8 “Hayır. Genel ağ üzerinden araştırıp bulduğum sosyal bilgiler dersi bep planlarından öğrencilerim için uygun olanları seçip uyguluyorum.”

Öğretmenlere “Daha önce bireyselleştirilmiş eğitim planı (BEP) hazırladınız ve uyguladınız mı?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin bu soruya ilişkin görüşlerine ilişkin veriler Tablo 12’de yer almaktadır:

Tablo 12. Öğretmenlerin BEP hazırlayıp uygulamalarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Her yıl hazırlayıp uyguluyorum	1	6	7
Genel ağ üzerinden araştırıp bulduğum BEP’yi uyguluyorum	1	-	1
Toplam	2	6	8

Öğretmenlerin BEP hazırlayıp uygulamalarına ilişkin görüşleri Tablo 11’de yer almaktadır. Buna göre öğretmenler BEP uygulamalarına yönelik “Her yıl hazırlayıp uyguluyorum” (f=6) ve “Genel ağ üzerinden araştırıp bulduğum BEP’yi uyguluyorum” (f=1) şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğunun BEP’yi her yıl hazırlayıp uyguladıkları görülmektedir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “BEP hazırlayıp uyguladım.”

EÖ-5 “Olumlu davranışlarında ödül vererek onu çeşitli sözlerle onore etmeye çalışıyorum. Örneğin şimdi bir tane öğrencim var 7.sınıflarda 18 Mart Çanakkale Şehitleri Anma programında hazırladığım oratoryoya onu da çıkardım. Sözlerinde çok heyecanlı hazırlanmıştı. Herkes onu alkışladı. Bu şekilde onlar da biz de mutlu oluyoruz.”

KÖ-7 “Öğretmenlik yaptığım sürelerde bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlayıp uyguladım.”

Tablo 13’te öğretmenlerin “Özel gereksinimli öğrenciler sınıf içinde olumlu ve olumsuz davranışlar sergileyebilmektedir. Bu duruma ilişkin olarak olumlu davranışları arttırmak olumsuz davranışları azaltmak için herhangi bir uygulama yapıyor musunuz? Neler yapmaktasınız?” sorusuna ilişkin verdikleri cevaplardan elde edilen verilere yer verilmektedir:

Tablo 12. Öğretmenlerin öğrencilerin olumlu davranışlarını arttırmak/olumsuz davranışlarını azaltmak amacıyla yaptıklarına ilişkin görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Diğer öğrencilerden ayırmamaya çalışılması	-	2	2
Bireysel sorumluluklar verilmesi	1	3	4
Pekiştireçlerle davranışların geliştirilmesi	1	4	5
Derse ilgisini artıracak araç-gereçler kullanılması	-	1	1
Öğrencileri sürece dâhil edecek uygulamalar yapılması	-	1	1
Olumsuz davranışlarının görmezden gelinerek söndürülmesi	1	1	2
Olumlu davranışlarının ödüllendirilmesi	-	2	2
Öğrencinin başarıma duygusunun canlı tutulmaya çalışılması	1	-	1
Toplam	4	14	18

Tablo 12’de öğretmenlerin öğrencilerin olumlu davranışlarını artırmak/olumsuz davranışlarını azaltmak amacıyla yaptıklarına ilişkin görüşlerine yönelik bulgulara yer verilmektedir. Buna göre öğretmenler en fazla “Pekiştiricilerle davranışların geliştirilmesi” (f=5) ve “Bireysel sorumluluklar verilmesi” (f=4) şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler özel gereksinimli öğrenciyi diğer öğrencilerden ayırmamak, olumsuz davranışlarını görmezden gelinerek söndürmek, derste ilgisini çekecek araç-gereçler kullanmak gibi farklı görüşlerde ileri sürmüşlerdir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “*Bu öğrencileri olumlu ve olumsuz davranışlar konusunda da diğer öğrencilerden ayırmamaya çalışıyorum. Diğer öğrencilerden ayrıldıklarını görmedikleri zaman diğerlerinin olumlu davranışlarını yapmakta ve olumsuz davranışları yapmamaktadırlar.*”

EÖ-5 “*Olumlu davranışlarında ödül vererek onu çeşitli sözlerle onere etmeye çalışıyorum. Örneğin şimdi bir tane öğrencim var 7.sınıflarda 18 Mart Çanakkale Şehitleri Anma programında hazırladığım oratoryoya onu da çıkardım. Sözlerinde çok heyecanlı hazırlanmıştı. Herkes onu alkışladı. Bu şekilde onlar da biz de mutlu oluyoruz.*”

KÖ-8 “*Öğrencinin dikkatini olumlu bir etkinliğe yöneltip çocuğa alabileceği sorumluluklar verip başarıya duygusunu canlı tutmaya çalışıyorum.*”

Öğretmenlere “Özel gereksinimli öğrencileriniz için sosyal kabul bağlamında ne gibi uygulamalar yapmaktasınız?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin bu soruya ilişkin cevaplarından elde edilen veriler Tablo 13’te yer almaktadır:

Tablo 13. Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrenciler için sosyal kabul bağlamında yaptıkları çalışmalara yönelik görüşleri

Kategoriler	Kadın	Erkek	Toplam
	f	f	f
Öğrencinin grup/takım çalışmalarına katılımlarını sağlama	1	5	6
Öğrenciye çeşitli görev ve sorumluluklar verme	1	2	3
Öğrencinin oyunlara katılımını sağlama	-	4	4
Öğrenciye belirli gün ve haftalarda görevler verme	-	2	2
Öğrencinin ailesine ziyaretler gerçekleştirme	-	1	1
Öğrenciye oryantasyon eğitimi yapma	-	1	1
Öğrencilerin kaynaşabileceği sosyal etkinlikler (piknik, spor vb.) planlama	-	2	2
Akran öğretiminden faydalanma	1	-	1
Toplam	3	17	20

Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrenciler için sosyal kabul bağlamında yaptıkları çalışmalara yönelik çeşitli görüşlerine ilişkin bulgular Tablo 13’te yer almaktadır. Öğretmenler en fazla sırasıyla “Öğrencinin grup/takım çalışmalarına katılımlarını sağlama” (f=6), “Öğrencinin oyunlara katılımını sağlama” (f=4) ve “Öğrenciye çeşitli görev ve sorumluluklar verme” (f=3) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerden bazıları öğrenciye belirli gün ve haftalarda görevler vererek, öğrencilerin kaynaşabileceği sosyal etkinlikler (piknik, spor vb.) planlayarak, aile ziyaretleri gerçekleştirerek, oryantasyon eğitimi yaparak ve akran öğretiminden faydalanarak da sosyal kabul çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bazılarının görüşlerine aşağıda yer verilmektedir:

EÖ-2 “*Sosyal kabul bağlamında bu öğrencilerin okulda yapılan programlara (günler, haftalar, bayramlar, törenler vb) katılmalarını sağlamaktayız. Arkadaşları arasında olan grup çalışmalarına ve oyun etkinliklerine katılmalarını sağlamaktayız.*”

EÖ-6 “*Öğrencilerin sosyal kabuller için, sportif yarışmalara katılımlarını, belirli gün ve hafta kutlamalarında aktif olarak rol almalarını sağladık, okul içinde başarabilecekleri görev ve sorumluluklar verdik.*”

KÖ-7 “*Öğrencinin kendini ifade edebileceği ve arkadaşlarıyla kaynaşabileceği ders etkinlikleri uyguluyorum.*”

TARTIŞMA

Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik farkındalık ve uygulamaları ele alınmıştır. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini tüm öğrencilerle birlikte yürütülen, özel gereksinimli öğrencilere yönelik BEP'nin hazırlandığı ve bu öğrencilerin Destek Eğitim Odaları ile desteklediği eğitim olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Sadioğlu, Batu, Bilgin ve Oksal (2013)'e göre ülkemizde kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik öğretmenlerin genellikle olumsuz bir algıya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı (2023) çalışmasında, katılımcıları oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik geliştirdikleri metafor algılarının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bu durum elbette öğretmen adaylarının mesleğe başlamaları ile değişkenlik gösterebilecek bir durum olarak da düşünülebilir. Öğretmenler kaynaştırma eğitimi ile genellikle mesleğe başladıklarında tanıştıklarını belirtmektedirler. Demirezen ve Akhan (2015) çalışmasında, öğretmenlerin genel manada özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi almadıklarını, bu nedenle de sınıf içi kaynaştırma uygulamalarının verimsiz geçtiğini tespit etmişlerdir. Ancak Topçu ve Katılmış (2013) çalışmasında, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarını olumlu olarak tespit etmişlerdir. Bu durum öğrencilerin derse ilişkin bilgi, beceri ve değerlere duydukları ihtiyaç ve gereksinimlerle açıklanabilir.

Öğretmenlerin derslerinde kaynaştırma eğitimine ilişkin uygulamaları incelendiğinde özel gereksinimli öğrencinin düzeyine inilmesini, konuların bu öğrencilere göre basitleştirilerek anlatılmasını ve BEP'yi uyguladıkları yönünde görüşler belirttikleri gözlenmektedir. Literatür incelendiğinde de sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik BEP hazırladıkları görülmektedir (Demirezen ve Akhan, 2015; Kanat, 2015; İlk ve Açıklan, 2018; Ayvaz Öztürk, 2020). Bu çalışmaların sonuçları bu araştırmadan elde edilen sonuç ile paralellik göstermektedir. Görmez (2016) çalışmasında, kaynaştırma öğrencilerinin genellikle basit direktiflerle kavramları ve konuları anlayabildiklerini belirtmektedir. Ayrıca BEP'de öğrencinin olması gereken düzey ile mevcut durumu arasında ciddi bir fark görüldüğünü ve dersten çok çabuk sıkıldıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada katılımcıların belirttiği gibi bu öğrencilerin düzeyine inilmesinin ve konuların olabildiğince basitleştirilerek anlatılmasının önemi anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin genel olarak kaynaştırma eğitimini başarılı buldukları söylenebilir. Özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla etkinliklere katılması, Destek Eğitim Odalarının açılması ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına cevap verilmesi öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini başarılı buldukları yönler olarak değerlendirilmiştir. Ancak kaynaştırma eğitiminin başarısını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler öğretmenin özel gereksinimli öğrenciye zaman ayırması, okul yönetimi, öğretmenler ve veliler ile işbirliği yapılması, öğretmenin BEP hazırlaması ve özel gereksinimli öğrencinin ailesinin öğrenciyi destekleyici çalışmalar yapması başarıyı etkileyen değişkenler olarak düşünülmüştür.

Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik ilk tecrübelerini meslek hayatında kazandıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenler hizmet içi eğitimler, lisans eğitimleri, seminerlere katılma gibi farklı yollar ile de kaynaştırma eğitimi aldıklarını belirtmektedirler. Bazı öğretmenlerin ise hiç eğitim almadıklarını belirttikleri görülmektedir. Akhan ve Sönmez (2018) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilere ilişkin yeterliliklerini sınırlı-orta düzeyde tespit etmiştir. Bu sebeple bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilere ilişkin yeterli düzeyde hizmet veremediklerini ifade etmiştir. İlk (2014) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin uygulamalarda kendilerini yetersiz buldukları sonucuna ulaşmışlardır. Sadioğlu vd. (2023) çalışmasında, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinin yetersiz olduğunu belirtmektedir. Demirezen ve Akhan çalışmasında, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında kendilerini yeterli görmedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ateş (2018) de sosyal bilgiler öğretmen adaylarıyla yaptığı bir çalışmada, öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilere ilişkin özel alan yeterliliklerini sınırlı-orta düzey olarak tespit etmiştir. Büyükalın ve Yaylacı (2018) çalışmasında, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik geliştirdikleri metaforlarda öğrencilerin bu dersin

kendilerine görgü ve davranış kurallarını öğreten gerekli bir ders olduğuna yönelik algılarını ortaya koymuştur.

Öğretmenler okudukları lisans programlarında kaynaştırma eğitime ilişkin ilgili dersin bulunmadığını ve programın bu derse yönelik tasarlanmadığını ifade etmektedirler. Karasu Avcı ve Ketenoğlu Kayabaşı (2023) çalışmasında, katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu Özel Eğitim ya da Kaynaştırma dersi almadıklarını belirtmişlerdir. Urban (2013) çalışmasında, sosyal bilgiler eğitimi üzerine lisans ve lisansüstü eğitimlerini sürdüren öğrenciler ile yaptığı bir araştırmada katılımcıların özel eğitim alanı ile ilgili yeterince deneyim sahibi olmadıklarını tespit etmiştir. Odden (2015) yaptığı bir çalışmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin engelli öğrencileri eğitmeye yönelik aldıkları tek bir dersin yeterli olmadığını belirttikleri görülmektedir. Akhan ve Sönmez (2018) çalışmalarında, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı'nda yer alan 2 kredilik Özel Eğitim dersinin öğretmen adaylarının özel eğitim gerektiren öğrencilere yönelik yeterlilikler kazandırmada eksik kaldığını bu nedenle programlara teorik ve uygulamalı bu alana yönelik farklı dersler de eklenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Akhan ve Ateş (2019) yaptıkları bir çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel eğitim yeterlilikleri orta düzeyde tespit edilmiştir. Öğretmenler için lisans eğitimlerinde aldıkları Özel Eğitim dersinin yeterli olmadığı yönünde görüş belirtilebilir. Bu anlamda öğretmenlerin kaynaştırma eğitime ilişkin özellikle uygulamalar ve plan yapma konusunda deneyim geçirmediği gözlenmektedir (Ayvaz Öztürk, 2020, s. 83).

Öğretmenler kaynaştırma uygulamalarında özel gereksinimli öğrencilerle bireysel ilgilenmenin zor olması, ders saatinin kısıtlı olması, velilerin çocuklarının durumlarına duyarlı davranmaları ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik hazırlanan materyallerin azlığı/eksikliği, bazı öğretmenlerin konu ile ilgili yeterli eğitime sahip olmadıkları, sınıf ortamlarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik düzenlenmemesi ve bu öğrencilerin sınıfa uyum sağlamada zorlanması gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Buckley (2004) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerle çalışmada isteksiz olduklarını ve ders kitaplarının engelli öğrenciler göz önünde bulundurularak düzenlenmediğini belirtmiştir. Ayvaz Öztürk (2020) çalışmasında, sosyal bilgiler derslerinde kaynaştırma uygulamaları sırasında okul yönetimi, aile veya programla ilgili yetersizlikler ve fiziki alt yapı yetersizliği ile ilgili problemlerin varlığından söz etmektedir. Ayrıca öğretmen yetersizlikleri ve BEP hazırlama ile ilgili eksiklikler de tespit edilmiştir. Demirezen ve Akhan, (2015), Kanat (2015) ve İlk ve Açıklan (2018) çalışmalarında, eğitimcilerin BEP hazırlama ile ilgili eksiklerinin tespit edildiği görülmektedir. Bu sorunların nedenleri olarak da sınıflarındaki diğer öğrencilerle de ilgilenmelerinin gerektiğini, velilerin özel gereksinimli çocuklarından umutlarını kestiklerini, bu öğrencilere yönelik materyal hazırlamanın zor ve zaman alıcı olduğunu ve bu öğrencilere RAM tarafından tam bir teşhisin konulamamasını gerekçe olarak göstermektedirler.

Öğretmenler kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlara yönelik özel gereksinimli öğrencilerin Destek Eğitim Odalarına gönderilmesi, veli, okul yönetimi ve öğretmen işbirliğinin güçlendirilmesi, okullara materyal desteğinin sağlanması, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik eğitilmesi, öğrencilere evde kullanabilecekleri kaynaklar hazırlanması, bireyselleştirilmiş eğitimin uygulanması, akran eğitimine ağırlık verilmesi, aileye eğitim verilmesi gibi çözüm önerileri sunmuşlardır. Buckley (2004) çalışmasında, sınıf içinde yaşanan problemlerin aşılmasında özel eğitim öğretmenleri ile işbirliği yapılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ayvaz Öztürk çalışmasında, her düzeye uygun kaynaştırma programlarının yapılmasını ve her ders için kaynaştırma ders kitabının hazırlanmasının önemini vurgulamaktadır. Sadioğlu vd. (2023) çalışmasında, öğretmenlerin uzman desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Ayrıca RAM çalışanlarının donanımlı olmasının okul rehberlik servislerine, öğretmenlere ve ailelere olumlu yansımalar yapacağını düşünmektedir. Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin, normal öğrencileri "kaynaştırma, engel, özür, yetersizlik" gibi kavramlar hakkında bilgilendirmesi ve kaynaştırma öğrencileriyle aynı eğitsel ortamı paylaşmanın faydalarını açıklaması önemlidir. Ayrıca, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusundaki eksik yönlerini belirleyip bu eksiklikleri gidermeye yönelik çaba göstermeleri gerekmektedir. Kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinin bilgilendirilmesi ve okulla sağlıklı bir iletişim kurmalarının sağlanması da büyük önem taşır. Okulların fiziksel yapılarının kaynaştırma öğrencilerinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden

değerlendirilmesi ve kaynaştırma eğitimi kapsamında seçilecek öğrencilerin okul ortamına uyumlarını engelleyebilecek türde bir özre sahip olup olmadığının tespit edilmesi de dikkat edilmesi gereken önemli ilkelerdendir (Görmez, 2016, s. 145).

Öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin olumlu davranışlarını artırmak/olumsuz davranışlarını azaltmak için pekiştiricilerle olumlu davranışlarının geliştirildiğini ve onlara bireysel sorumluluklar verildiğini belirtmektedirler. Ayrıca öğretmenler özel gereksinimli öğrenciyi diğer öğrencilerden ayırmamak, olumsuz davranışlarını görmezden gelinerek söndürmek, derste ilgisini çekecek araç-gereçler kullanmak gibi farklı görüşlerini de ifade etmişlerdir.

Öğretmenler özel gereksinimli öğrenciler için öğrencinin grup/takım çalışmalarına ve akranları ile çeşitli oyunlara katılımlarını sağlama ve bu öğrencilere çeşitli görev ve sorumluluklar verme, öğrencilerin kaynaşabileceği sosyal etkinlikler (piknik, spor vb.) planlama, aile ziyaretleri gerçekleştirme, oryantasyon eğitimi yapma ve akran öğretiminden faydalanma da sosyal kabul çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar, öğretmenlerin kaynaştırmaya dair farkındalıklarının ve uygulamalarının bulunduğunu göstermektedir. Öğretmenler kaynaştırmayı, tüm öğrencilerle yürütülen, BEP hazırlanan ve Destek Eğitim Odalarıyla desteklenen bir süreç olarak tanımlamaktadırlar. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin öğrencinin düzeyine inilmesi, konuların bu öğrencilere göre basitleştirilerek anlatılması ve BEP'yi hazırlama uygulamaları olduğu gözlenmektedir. Öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla etkinliklere katılmasını, Destek Eğitim Odalarının açılmasını ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına cevap verilmesini bu eğitimin başarılı olduğu yönler olarak değerlendirmektedirler. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik ilk tecrübelerini meslek hayatında kazandıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenler hizmet içi eğitimler, lisans eğitimleri, seminerlere katılma gibi farklı yollar ile de kaynaştırma eğitimi aldıklarını belirtmektedirler.

Öğretmenler, kaynaştırma uygulamalarında bireysel ilgi göstermenin zorluğu, ders saatlerinin yetersizliği, velilerin ilgisizliği, özel gereksinimli öğrencilere yönelik materyal eksikliği, bazı öğretmenlerin konuya dair yeterli eğitime sahip olmaması, sınıf ortamlarının uygun şekilde düzenlenmemesi ve öğrencilerin sınıfa uyum sağlamakta zorlanması gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Bu sorunlara çözüm olarak, özel gereksinimli öğrencilerin Destek Eğitim Odalarından faydalandırılması, veli-okul-öğretmen işbirliğinin güçlendirilmesi, okullara materyal desteği sağlanması, öğretmenlerin kaynaştırma konusunda eğitilmesi, öğrencilere evde kullanabilecekleri kaynakların hazırlanması, bireyselleştirilmiş eğitimin uygulanması, akran eğitimine önem verilmesi ve ailelere yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi gibi öneriler sunmuşlardır.

Öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin olumlu davranışlarını artırmak ve olumsuz davranışlarını azaltmak için pekiştiriciler kullandıklarını ve bireysel sorumluluklar verdiklerini belirtmektedirler. Ayrıca, bu öğrencileri diğerlerinden ayırmamaya özen gösterme, olumsuz davranışları görmezden gelerek azaltma ve derslerde dikkatlerini çekecek materyaller kullanma gibi yaklaşımlar da benimsediklerini ifade etmişlerdir. Sosyal kabulü artırmak amacıyla da, özel gereksinimli öğrencilerin grup ve takım çalışmalarına, akranlarıyla oyunlara katılımını sağlama, onlara çeşitli görevler verme, sosyal etkinlikler düzenleme (piknik, spor vb.), aile ziyaretleri yapma, oryantasyon eğitimi gerçekleştirme ve akran öğretiminden faydalanma gibi yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

- Araştırmada öğretmenlerin kaynaştırmaya dair farkındalıklarının bulunduğu görülmekle beraber bu farkındalıklarının meslek hayatına başladıklarında oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle branş öğretmenlerinin lisans eğitimleri sırasında kaynaştırma eğitimi alabilecekleri zorunlu ya da seçmeli dersler programa eklenmelidir.

- Sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlere özel eğitim öğretmenlerinden destek sağlanması öğrenme-öğretme sürecinin daha sağlıklı yürümesini sağlayacaktır.
- Özel gereksinimli öğrenciler için ders kitapları ve materyaller hazırlanması kaynaştırma eğitimi sürecinde öğretmenlerin işini kolaylaştıracaktır.
- Özellikle branş öğretmenlerine kaynaştırma eğitimine yönelik seminerler ya da hizmet içi eğitimler gibi bu alanda kendilerini geliştirebilecekleri fırsatlar sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akhan, N. E. ve Ateş, R. C. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin öz yeterlik inançlarının incelenmesi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 14(3), 215-232. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22661>
- Akhan, N. E. ve Sönmez, N. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin özel eğitim öğrencilerine yönelik özel alan yeterlilikleri. *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Kongresi'nde sunulmuş bildiri*, 23-25 Kasım, Antalya.
- Ateş, R. C. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik öz yeterlik inançlarının incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Ayvaz Öztürk, S. (2020). Kaynaştırma eğitimine ilişkin sosyal bilgiler alanında yapılan çalışmaların incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 3(1), 70-89.
- Buckley, C. Y. (2004). *Establishing and maintaining collaborative relationships between regular and special education teachers in middle school social studies inclusive classrooms*. ProQuest Dissertations Publishing.
- Büyükalın, S. ve Yaylacı, Z. (2018). Normal gelişim gösteren öğrencileri ile kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler kavramına ilişkin metafor algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(4), 679-697. <https://doi.org/10.21565/oztegitimdergisi.376764>
- Cohen, L., Manion, L., ve Morrison, K. (2002). *Research methods in education*. Routledge.
- Coolican, H. (2009). *Research methods and statistics psychology*. Hodder Education.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir), Siyasal Kitabevi.
- Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1206-1223.
- Ersoy, A. F. (2019). Sosyal bilgiler dersi ve vatandaşlık eğitimi. R. Turan ve T. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (3. Baskı, s. 153-173). Anı Yayıncılık.
- Görmez, E. (2016). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik performans düzeyleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 144-158.
- Gümüş, M. M., Ekdi, E., Acar, H., Demir, M. C., Taruk, M. Ağaçhanlı, S. ve Demir, Y. (2021). Türkiye'de kaynaştırma eğitimi, uygulamaları, tarihi ve yıllara göre kaynaştırma eğitimi öğrenci sayıları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(68), 903-914. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2403>
- İlk, G. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin ve deneyimlerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- İlk, G. ve Açıkalın, M. (2018). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin ve deneyimlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 219, 57-88.
- Kanat, H. (2015). *Kaynaştırma öğrencisi olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yaptıkları eğitim-öğretim faaliyetlerine ilişkin görüş ve önerileri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kargın, T. (2003). Cumhuriyetin 80. yılında özel eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 160, 1-17.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000080
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.

- Karasu Avcı, E. ve Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2023). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kaynaştırma/bütünleştirme kavramına yönelik metaforik algıları. F. Kayalar (Ed.), *Eğitim Bilimlerinde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar* (1.Baskı, s. 149-166). Duvar Yayınevi.
- Ketenoğlu Kayabaşı, Z. E. (2024). Kaynaştırma eğitiminin sosyal bilgiler bağlamında değerlendirilmesi. E. Koçoğlu ve Ş. Eguz (Ed.), *Modüler Bağlamda Sosyal Bilgiler (Pedagoji Temelli Bakış) Cilt V* (1.Baskı, s. 365-380), Pegem Akademi.
- Kot, M., Sönmez, S., Yıkılmış, A. ve Çiftçi Tekinarslan, İ. (2015). İlkokul 4. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi kapsamında zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma öğrencisine yönelik uygulamaları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), 231-246.
- Kutluay, G. (2023). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma sınıflarındaki deneyimleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2010). *Okullarımızda (3N 1 K) neden, nasıl, niçin: Kaynaştırma kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Odden, K. A. (2015). *Secondary social studies teachers' perceptions of special education*. ProQuest Dissertations Publishing.
- Özokçu, O. (2013). Kaynaştırma uygulamaları. S. Vuran (Ed.), *Özel Eğitim* (1. Baskı, s. 81-110). Maya Akademi.
- Öztürk, D. ve Akdal, D. (2022). Sınıflarında özel gereksinimli öğrencileri olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin bütünleştirme ortamlarında sosyal bilgiler öğretimine ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 61, 453-484. <https://doi.org/10.21764/mauefd.975998>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev. Ed.), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sencer, M. (1989). *Toplum bilimlerinde yöntem*. Beta Yayınları.
- Sadioğlu, Ö., Batu, S., Bilgin, A. ve Oksal, A. (2013) Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin sorunları, beklentileri ve önerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1743-1765. <https://doi.org/10.12738/estp.2013.3.1546>
- Tekbaş, D. (2004). *Kaynaştırma ortamında üstün zekalı çocuğa uygulanan zenginleştirme programı hakkında örnek olay incelemesi ve programın etkililiğine ilişkin bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tekintangaç, Y. (2015). *Özel eğitim sınıfında çalışan öğretmenlerin sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin görüşleri (Ağrı ili örneği)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Topçu, E. ve Katılmış, A. (2013). Yarı zamanlı kaynaştırma eğitimi alan ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik düşünceleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 3(3), 48-81.
- Urban, D. J. (2013). *Toward a framework of inclusive social studies: Obstacles and opportunities in a preservice teacher education program*. ProQuest Dissertations Publishing.
- Yaylacı, Z. ve Aksoy, B. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlilikleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(6), 19-40.
- Yaylacı Kılıç, Z. ve Çetin, T., (2024). Sosyal bilgiler eğitimi alanında özel gereksinimli öğrencilere yönelik hazırlanan tezlerin genel eğilimleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(3), 1216-1230. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.24.08.2411>
- Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 92-110. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.420028>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlilikleri: Samsun ili örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Extended Abstract

Inclusive education ensures that students with special needs receive necessary support services while studying alongside their peers in general education classrooms. Like other subjects, special needs students participate in social studies classes with their peers. The effectiveness of this process is closely related to teachers' perspectives on inclusive education. It is understood that the birth and main purpose of the social studies course is to contribute to the adaptation of individuals to social life. In this context, the content of the Social Studies course also supports individuals with special needs. This situation will naturally have a positive effect on the integration practices. At the same time, the fact that the Social Studies course is a values education course has a special importance in terms of integration practices. Because through values education, the emotional development of students is supported and they are provided with awareness of concepts such as respect and empathy. This aspect of the course will facilitate the social acceptance of individuals with special needs in the educational environment together with their peers and accelerate their adaptation processes. Social studies aim to cultivate responsible and informed citizens. Historically, the subject has been centered around fostering good individuals and citizens. To achieve this, social studies teachers must possess various competencies, one of which is the ability to work with students with special needs (Akhan & Sönmez, 2018, p. 843). The success of inclusive education in social studies is directly linked to the teacher's approach to inclusion (Karasu Avcı & Ketenöglü Kayabaşı, 2023, p. 366). Several studies in the literature have explored the relationship between social studies and inclusive education (Ateş, 2018; Ayvaz Öztürk, 2020; Büyükalın & Yaylacı, 2018; Demirezen & Akhan, 2016; Görmez, 2016; İlk & Açıklan, 2018; Kanat, 2015; Kot et al., 2015; Öztürk & Akdal, 2022; Tekintangaç, 2015; Topçu & Katılmış, 2013; Yaylacı & Aksoy, 2016; Yıldırım, 2019). A review of these studies reveals that the sample groups include pre-service teachers, students, and teachers. However, no study has specifically examined teachers' awareness of inclusive education alongside their practical applications. Therefore, this research aims to explore the awareness and practices of social studies teachers regarding inclusive education. This study employs a qualitative research design, specifically the phenomenological approach. Qualitative research is a type of research in which basic qualitative data collection tools such as observation, interview and document analysis are used in the in-depth examination of events or phenomena. Phenomenology, one of the qualitative research types, was preferred in the research design. Phenomenology is a research approach that helps to deeply understand the events, experiences, perceptions, concepts, orientations and situations encountered in daily life (Yıldırım & Şimşek, 2016, p. 45). The study group consists of eight social studies teachers who voluntarily participated in the research. Participants were selected using criterion sampling, a type of purposive sampling. Purposeful sampling is a method for selecting the most appropriate participant group for the purpose of the research (Sencer, 1989). Data were collected through a written communication technique, using a two-part form developed by researchers. Correspondence technique is a technique that uses different data collection tools such as surveys, letters and written tests, allowing large data sets to be obtained in a short time, in a practical and economical way (Karasar, 2011, p. 55). The first part included six closed-ended demographic questions, while the second part contained 11 open-ended questions. Data were analyzed using content analysis. Content analysis is used in the analysis of a wide range of written materials, such as documents, interview transcripts, media products, and personal interviews, and is particularly advantageous in the evaluation of large data sets. The systematic and rule-based structure of the method also allows for computer-aided analysis (Cohen, Manion, & Morrison, 2002, p. 588). To ensure reliability, the data were independently analyzed by two researchers, and their results were compared. Reliability in qualitative research refers to analyzing data independently by one or more researchers and comparing the outcomes. Validity, on the other hand, is ensured when similar conclusions can be drawn from the data (Coolican, 2009, p. 81). In this study, researchers reached consistent results, and direct quotations from participants were included to support the validity of the findings. Findings indicate that teachers are aware of inclusive education and implement various strategies. They define inclusion as a process involving all students, supported by Individualized Education Programs (IEPs) and Resource Rooms. Teachers reported adapting their teaching by simplifying content for special needs students, ensuring lesson accessibility, and implementing IEPs. Successful aspects of inclusion, according to teachers, include the participation of special needs students in activities with peers, the establishment of Resource Rooms, and meeting individual student needs. Teachers gained their first experiences with inclusive education during their professional careers, although they also received training through in-service programs, undergraduate coursework, and seminars. Despite their awareness, teachers face several challenges in inclusive practices. These challenges include difficulties in providing individual attention, limited class time, lack of parental involvement, insufficient teaching materials, inadequate teacher training, poorly adapted classroom environments, and difficulties in helping students adjust to the classroom setting. To address these issues, teachers suggest increasing access to Resource Rooms, strengthening collaboration between parents, school administrators,

and teachers, providing more teaching materials, offering specialized training for teachers, preparing resources for home use, implementing individualized instruction, emphasizing peer education, and organizing training programs for families. Teachers reported using reinforcement techniques to encourage positive behaviors and assigning responsibilities to special needs students. They also emphasized the importance of not isolating these students, ignoring negative behaviors to minimize reinforcement, and using engaging teaching materials. To promote social inclusion, teachers implement strategies such as involving special needs students in group activities, assigning them various responsibilities, organizing social events (e.g., picnics, sports activities), conducting home visits, providing orientation programs, and utilizing peer teaching methods. This study highlights social studies teachers' awareness and implementation of inclusive education. While teachers recognize the importance of inclusive education and employ various strategies, they also face significant challenges. Addressing these challenges through professional development, increased resources, and stronger collaboration between stakeholders can enhance the effectiveness of inclusive education in social studies classrooms.